

Archeologienota Brasschaat- Berrélei

Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

Bornem
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/69

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	21
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	24
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	25
3	Samenvatting.....	26
4	Bibliografie	27
4.1	Publicaties	27
4.2	Websites	27
5	Bijlagen	28
5.1	Archeologische periodes	28

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019E162

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Brasschaat, Brasschaat, Berrélei, Maria Ter Heide

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 160716, 223883
- 160733, 223888
- 160992, 223597
- 160980, 223588

Kadastraal plan:

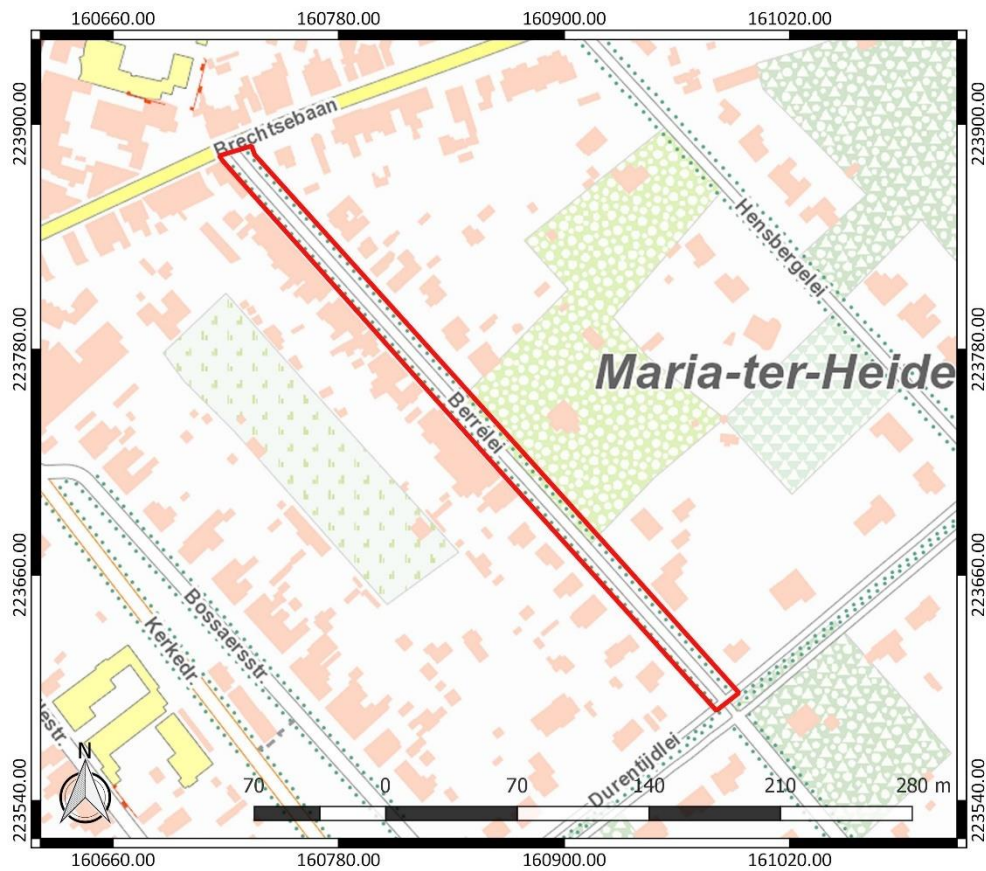

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Brasschaat, afdeling 2, sectie C, openbaar domein

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6075 m²

Topografische kaart:

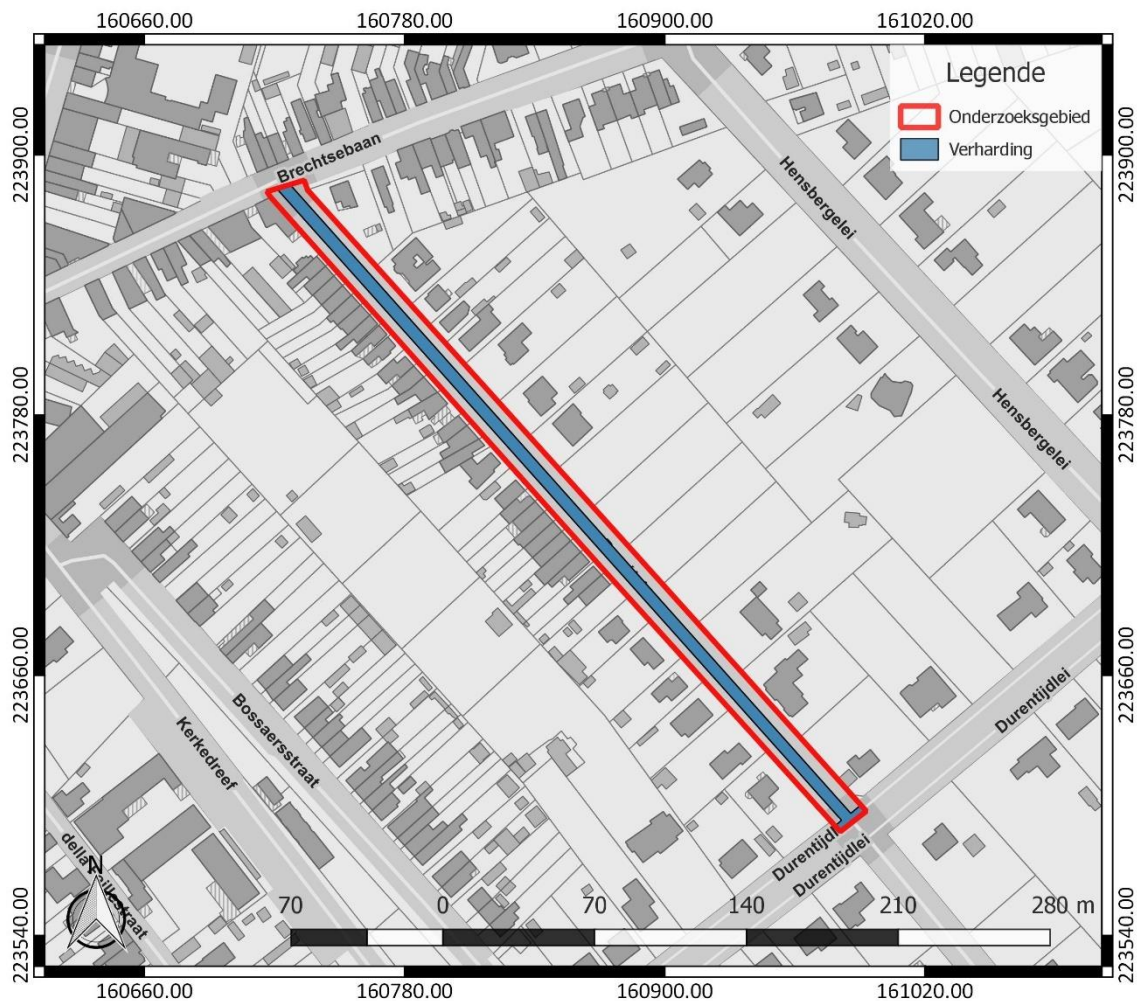

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 16/05/2019 – 21/05/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, nieuwe tijd, nieuwste tijd, heide, weg

Verstoorde zones: Het onderzoeksgebied bestaat al uit verharde weginfrastructuur (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

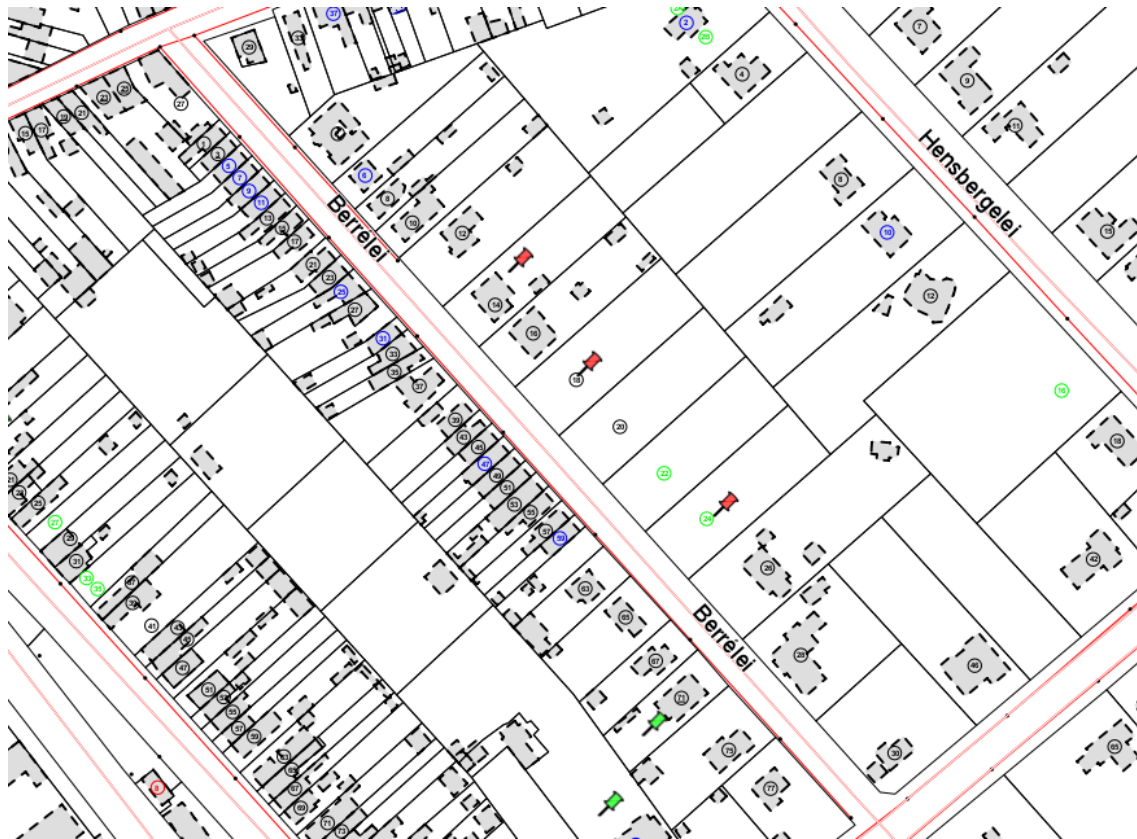
Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

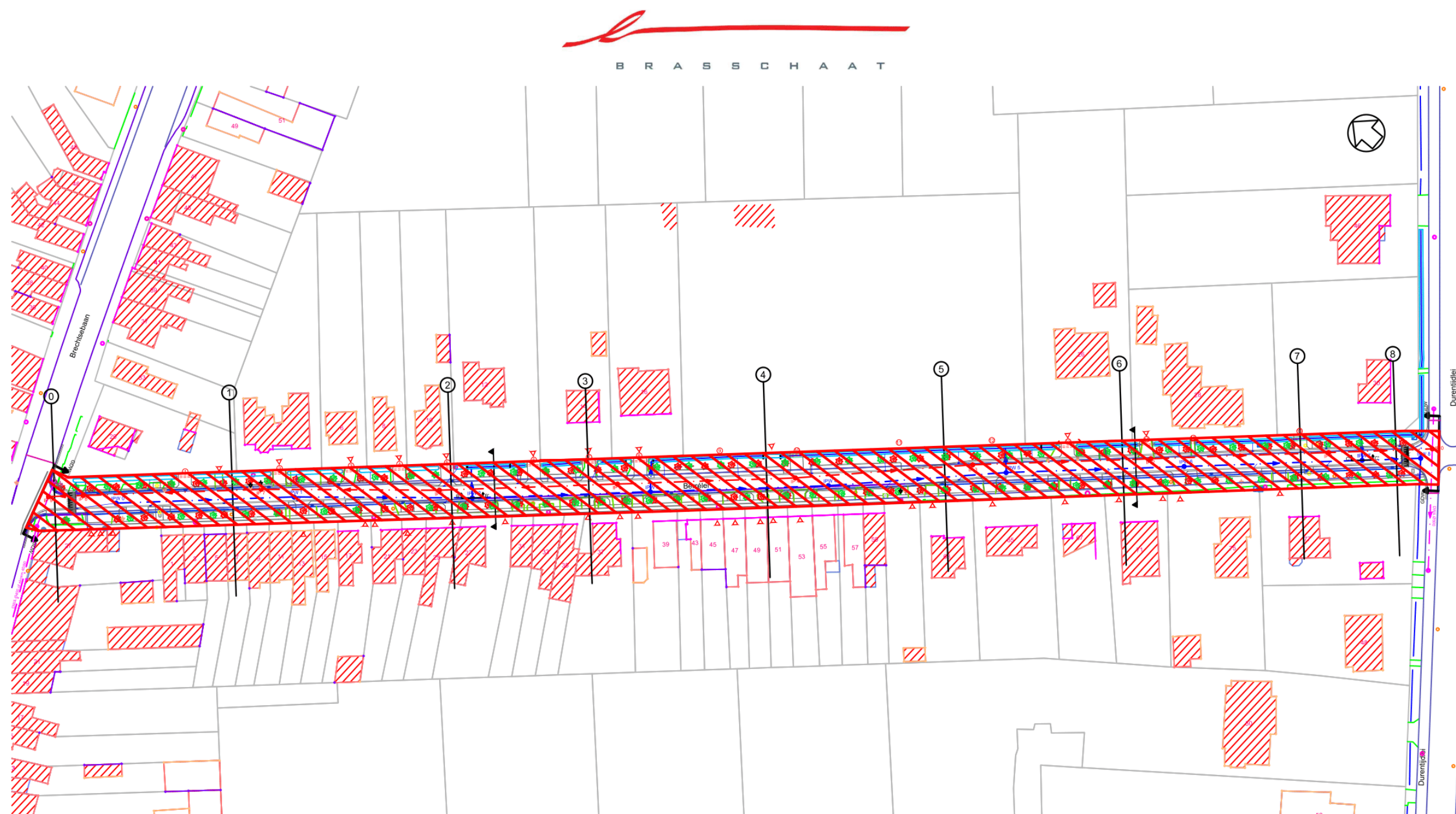
Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

De geplande werken omvatten de heraanleg van een deel van de bestaande Berrélei in (Figuur 6). Er zal een nieuwe geasfalteerde rijweg voorzien worden van 388 m lang, waarlangs een nieuwe bomenrij wordt aangeplant en voetpaden met beklinking worden aangelegd. De parkeerstroken die aan de rijweg grenzen, worden ingericht met een kasseiverharding. Er wordt ook een herprofilering van de gracht gepland die langs de straat loopt. Ter hoogte van de opritten wordt de gracht ingebuisd. De verstoringsdiepte van de aanleg van de wegenis en de parkeerstroken bedraagt ca. 27,5 à 30 cm. Ook de riolering zal vernieuwd worden. De riolering wordt voorzien op een diepte van ca. 1,47 m tot 81 cm voor de RWA-riool en op ca. 2,29 tot 1,32 m diepte voor de DWA-riool.

Figuur 4: Aanduiding van de bestaande riolering binnen het onderzoeksgebied (gemeente Brasschaat)

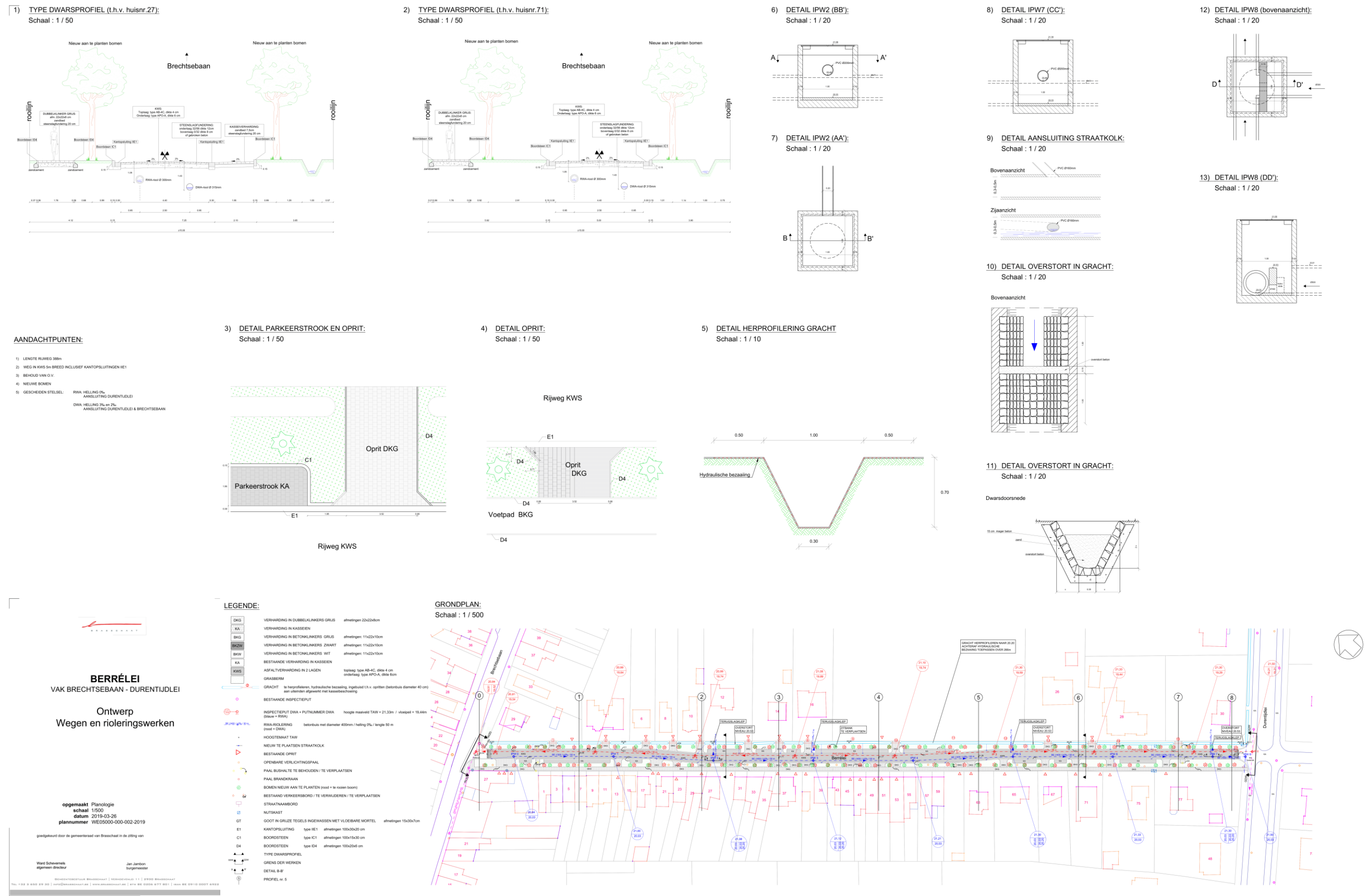

projectgebied Berrélei

opgemaakt Planologie
datum 2019-04-11

GEMEENTEBESTUUR BRASSCHAAT | BREDABAAN 182 | 2930 BRASSCHAAT | TEL +32 3 650 02 00 | FAX +32 3 652 08 72
GEMEENTE@BRASSCHAAT.BE | WWW.BRASSCHAAT.BE | NIS CODE 11008 | DEXIA 091-0000769-22

Figuur 5: Inplantingsplan (Gemeentebestuur Brasschaat)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden twee momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

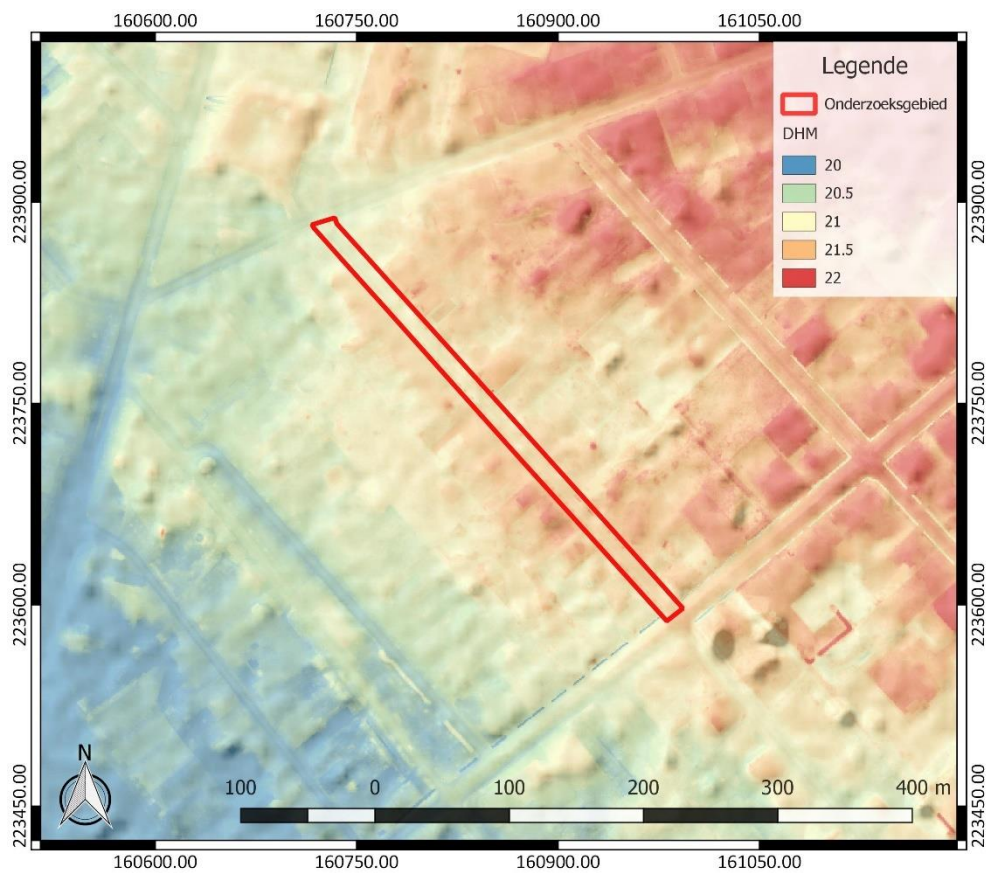
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

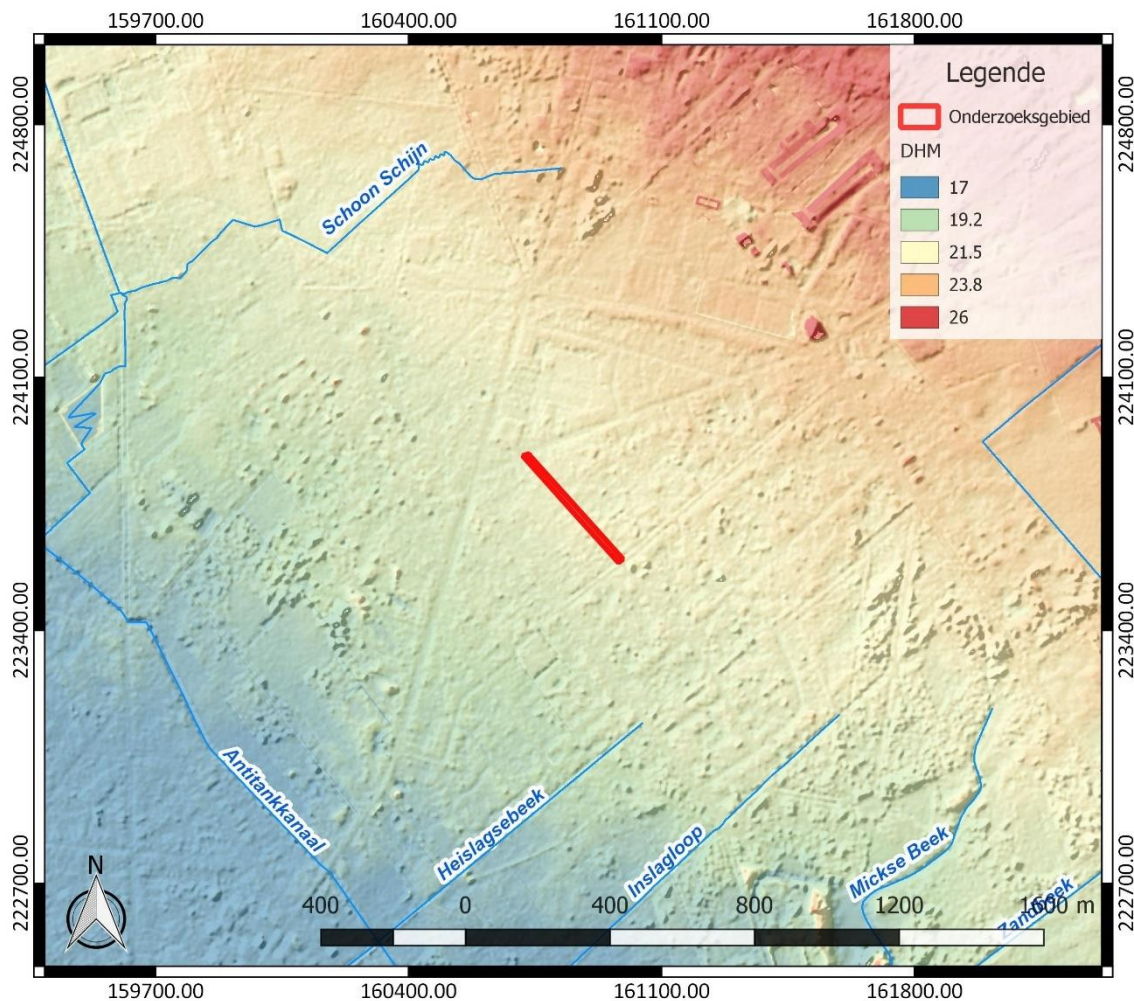
Het onderzoeksgebied maakt deel uit van het gehucht Maria-ter-Heide in Brasschaat, dat sterk wordt bepaald door de aanwezigheid van militair erfgoed enerzijds en verscheidene omvangrijke kasteeldomeinen anderzijds (Figuur 7). Het zogenaamde Kamp van Brasschaat sterkt zich als militair domein uit over heel Brasschaat. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich het kasteelpark Domein 'Ter Mik' en een antitankgracht die loopt van Stabroek tot Oelegem. Een tweede domein van 58 ha groot, hoort bij het kasteel Nottebohm en is ten oosten van het terrein gesitueerd. Aangrenzend is het Groot Schietveld ingericht als permanent polygoon voor de artillerie. Het Kasteel Withof is ten noorden van het terrein ingeplant. Naar ruimtelijke ordening toe is het onderzoeksgebied volgens het gewestplan gelegen in woongebied. Hydrografisch valt het binnen het Beneden-Scheldebekken. Vlak aan het onderzoeksgebied zijn er verder weinig waterlopen op te merken. Ten noordwesten van het terrein geeft de hydrografische kaart (Figuur 9) de rivier Schoon Schijn aan. Ter hoogte van de antitankgracht loopt het Antitankkanaal. Ten zuiden van het terrein stromen de Heislagebeek, de Inslagloop, de Mickse Beek en de Zandbeek min of meer parallel aan elkaar.

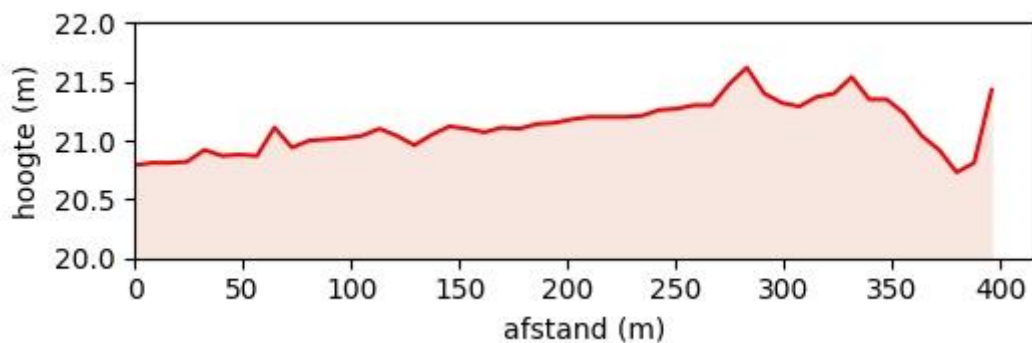
Figuur 7: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch ligt Brasschaat op de overgang van de Scheldepolders in het westen naar een licht golvend zandgebied in het oosten. In de laaggelegen, grotendeels vlakke Scheldepolders varieert de hoogte tussen 0,8 en 4,5 m TAW. De overgang naar het zandgebied in het oosten gebeurt geleidelijk en wordt gemarkeerd door de Kempische microcuesta, een zuidwestelijk gericht talud ter hoogte van het waterscheidingsvlak tussen het Scheldebekken en het stroomgebied van de Maas.³ In het gebied

³ Bogemans 1997, 6

stromen een reeks beken (zoals de Zwarte Beek, de Bunder-, de Voet-, de Binnenkaartse- en de Laarse beek) evenwijdig aan elkaar in zuidwestelijke richting naar de Schelde.⁴ Het terrein is gelegen in een gradiëntzone (Figuur 8) en kent een hoogte van 20,7 tot 21,6 m TAW (Figuur 10).

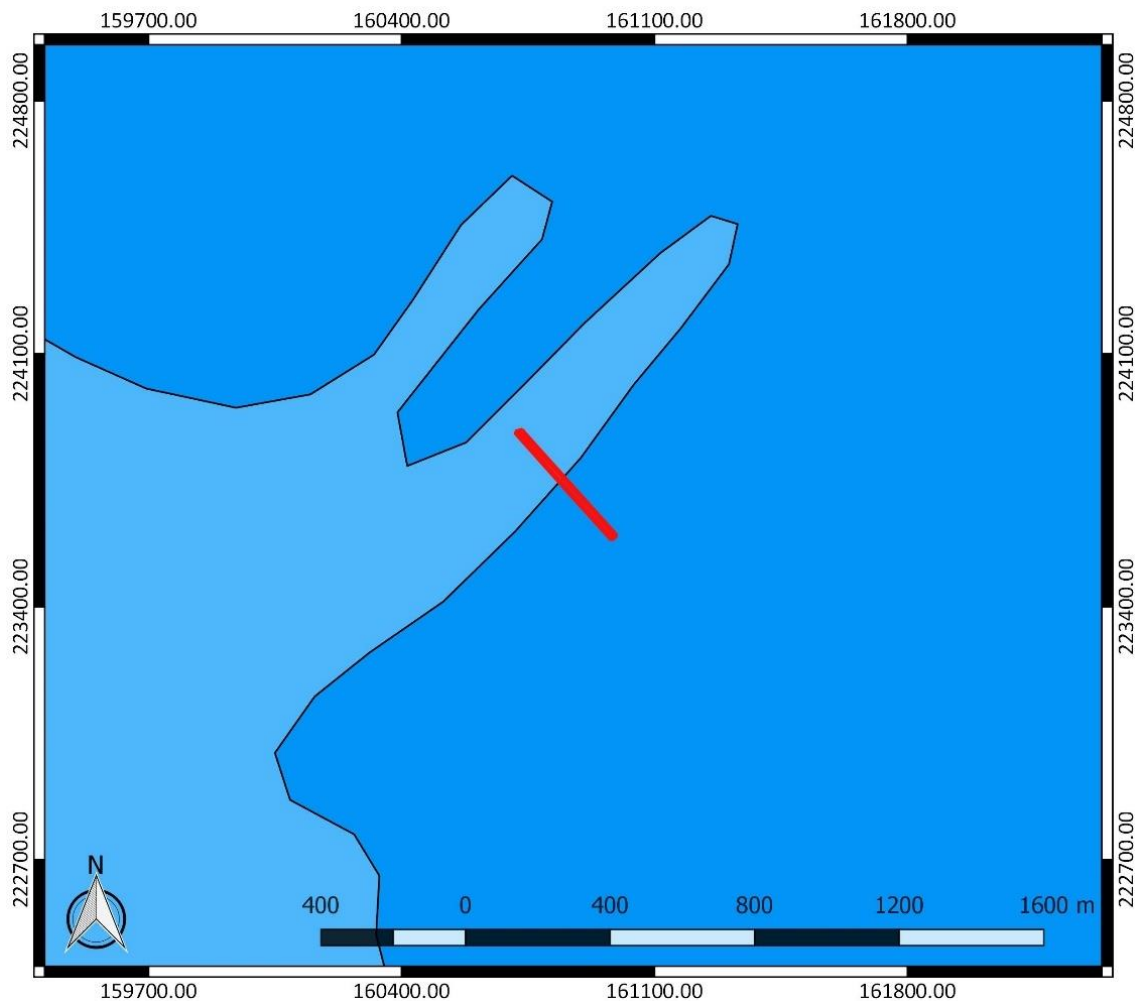

Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

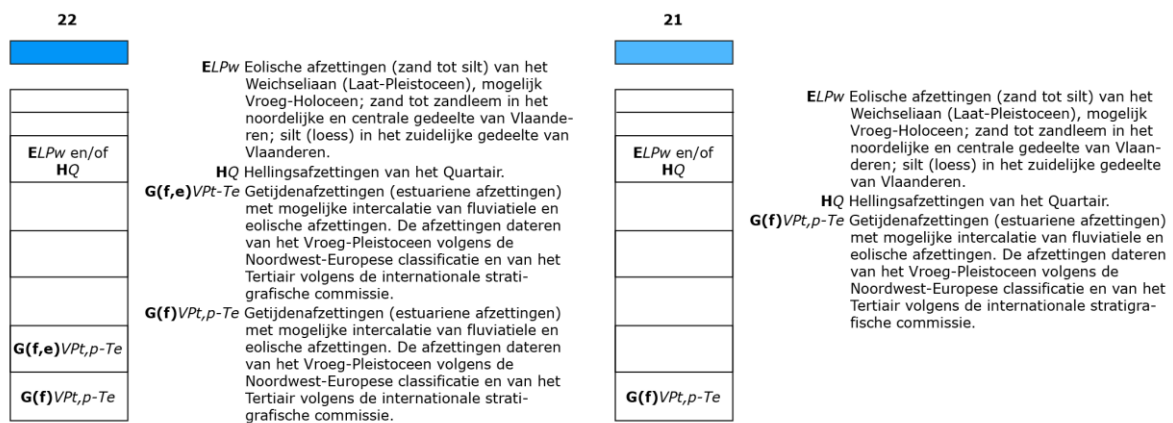
De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 11) behoort tot de Formatie van Merksplas A. Deze bestaat uit grijs, half grof tot grof zand, dat kwartsrijk en glimmerhoudend is en regelmatig dunne klei-intercalaties bevat. In deze ondergrond zijn schelpfragmenten, gerold hout, veen en (sideriet)keitjes terug te vinden. De tertiaire ondergrond ten zuidwesten van het terrein behoort tot het lid van Merksem en bestaat uit grijsgroen tot grijsbruin fijn tot middelmatig zand, dat glauconiethoudend- en kalkhoudend is en dat schelpfragmenten en siderietconcreties bevat.⁵

⁴ De Coninck 1958, 10

⁵ www.geopunt.be/kaart

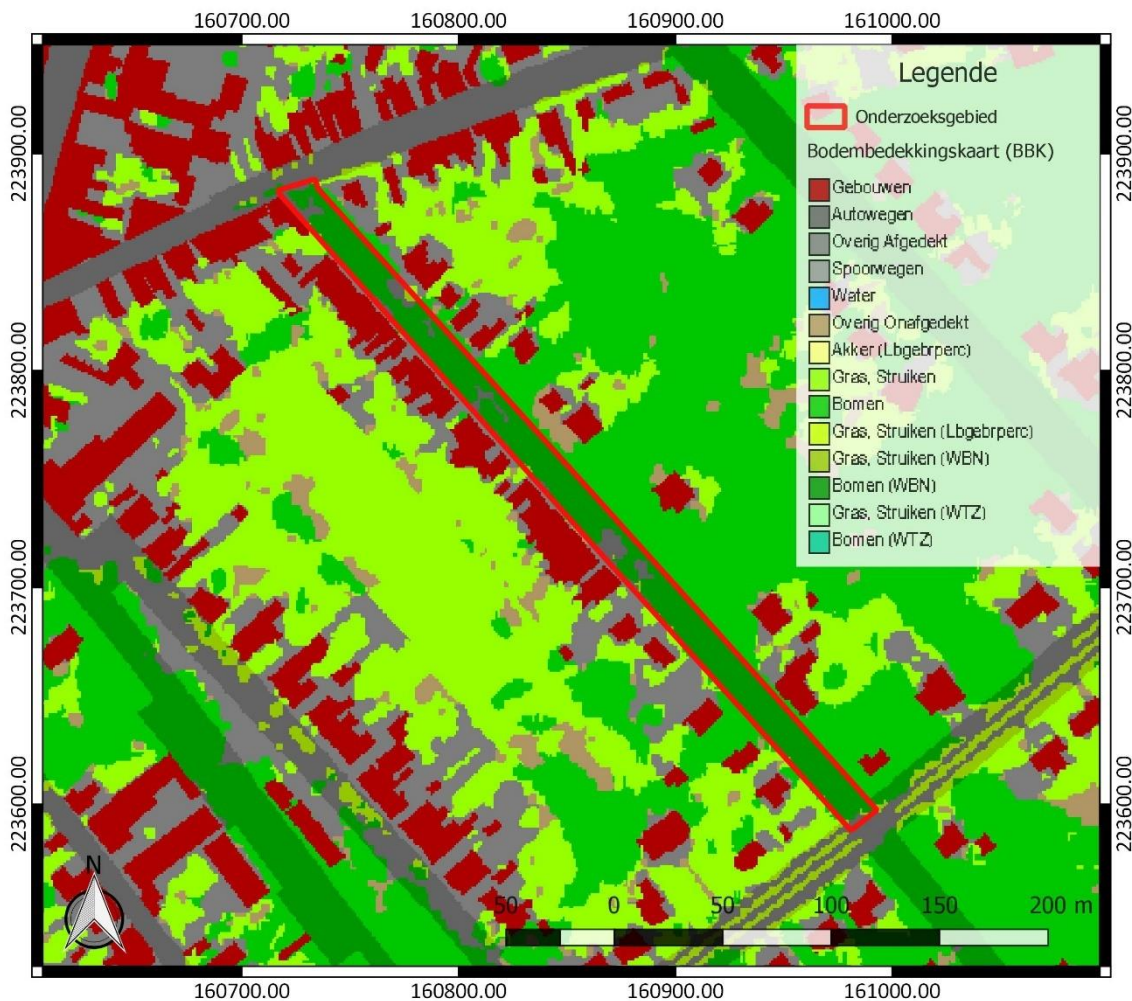
Figuur 12: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 13: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De quartairgeologische kaart (Figuur 12) geeft het voorkomen van eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk het Vroeg-Holoceen aan, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich getijdenafzettingen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen van het Vroeg-Pleistoceen. Ten noorden en ten zuidoosten van het

Op de bodemgebruiksk kaart is binnen het onderzoeksgebied een autoweg aangeduid, waarvan het zicht echter versperd wordt door de dichte boombeplanting aan de rand van de weg (Figuur 15). Hetzelfde geldt voor de huidige situatie, zoals te zien is op een recente luchtfoto (Figuur 7).

Figuur 15: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

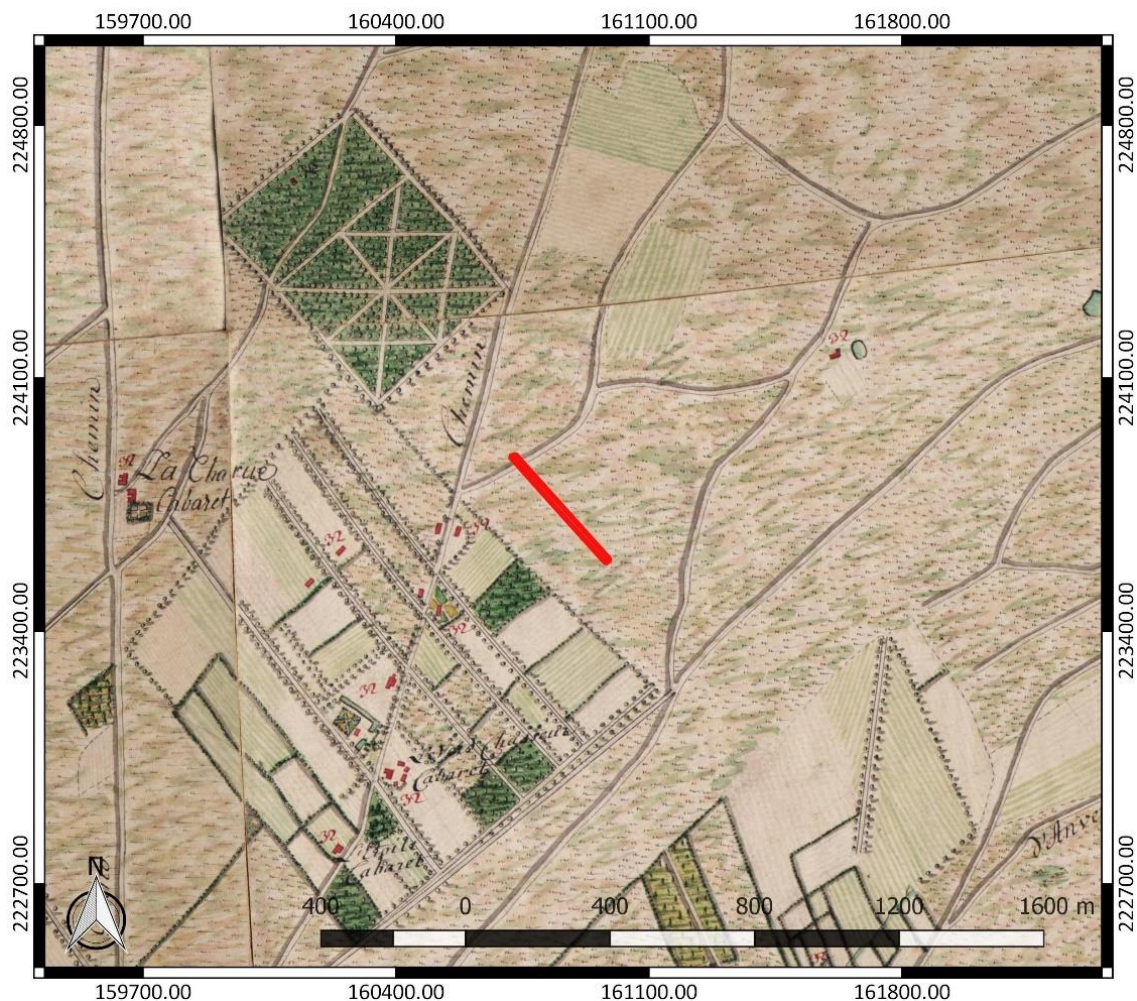
2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De eerste bewoning van Brasschaat is vermoedelijk terug te voeren tot de 12de eeuw en bevond zich niet ver van de huidige dorpskern. In 1482 werd in het noordwesten van de gemeente een klooster opgericht, dat tot de 16de eeuw in gebruik was. In de 16de en de 17de eeuw kreeg Brasschaat met verwoestingen en plunderingen te maken tijdens verschillende oorlogen en twisten. Vanaf de 18de eeuw kende het dorp een heropleving. De heide werd ontgonnen en het gehucht Maria-ter-Heide ontstond. Er werden vele buitenverblijven en kastelen met parken gebouwd. In de gemeente speelde de militaire aanwezigheid een belangrijke rol. In 1820 werd Het Kamp van Brasschaat opgericht door Koning Willem I. Vervolgens kwam er ook een fort (in 1909) en het antitankkanaal (in 1939). In de 20ste eeuw verkavelde de gemeente sterk.

Tot 1830 behoorde Brasschaat tot de heerlijkheid en later de gemeente van Ekeren. Lange tijd maakte Ekeren deel uit van het Land van Breda, dat opeenvolgend een vrij erfgoed, bezit van de hertog van Brabant en van de heren van Breda was. In 1232 verbrokkelde de heerlijkheid, waarna Ekeren en Brasschaat bij de heren van Brabant bleven horen. Later kwamen ze in handen van de graven en de

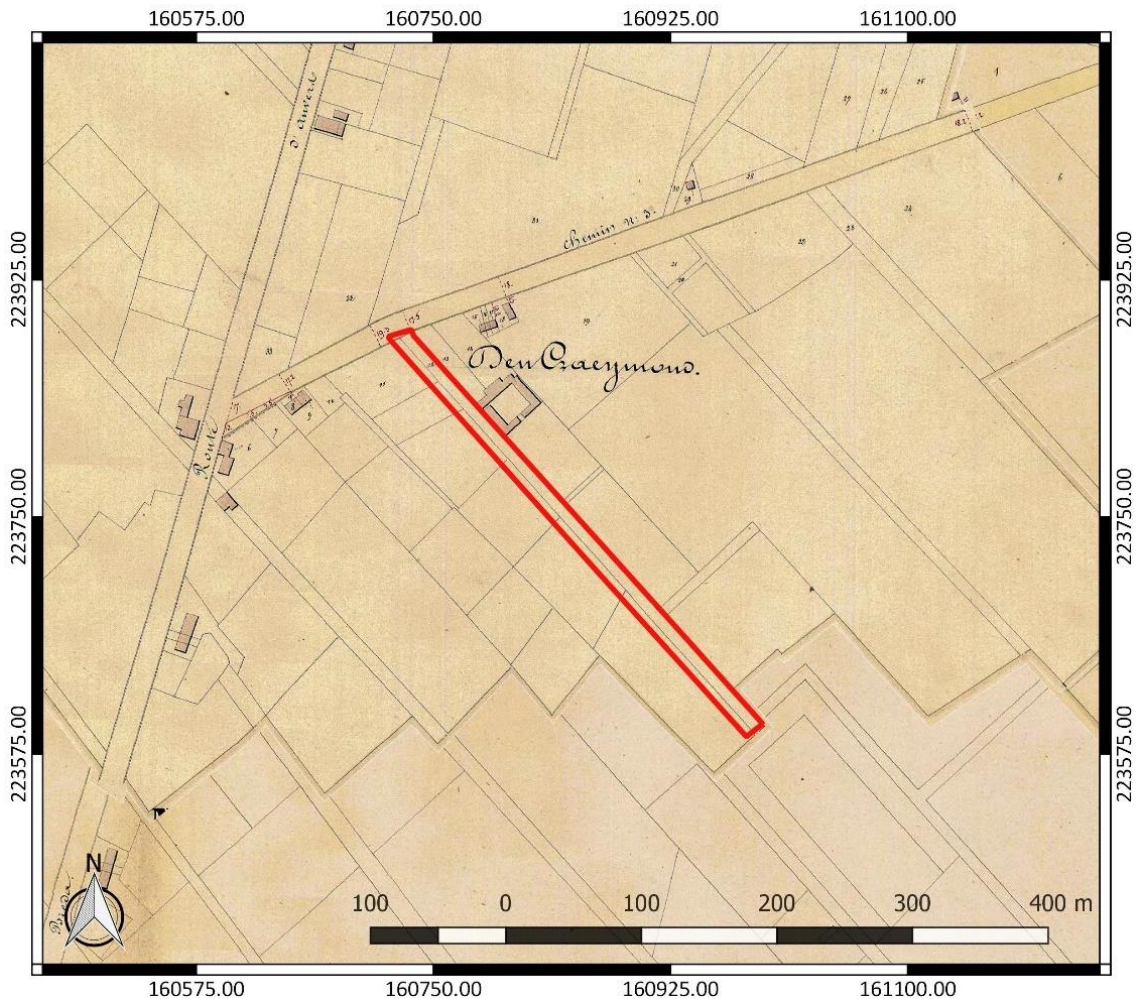
hertogen van Hoogstraten. De graven en hertogen waren leden van de familie de Lalaing (tussen 1518 en de tweede helft van de 17de eeuw) en prinsen van Salm (tussen 1659 en 1719).⁸

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat de onderzoekszone gelegen is in heidegebied (Figuur 16). Ten zuidwesten van het terrein zijn enkele akkervelden geconcentreerd, waartussen slechts enkele gebouwen zijn opgetrokken. De velden zijn van elkaar gescheiden door rechte dreven, omzoomd met bomen. Ten noordwesten van het terrein valt ook een geometrische parkaanleg op. Vermoedelijk hoorde dit bij één van de kastelen die hier later in de buurt gebouwd werden.

Figuur 16: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

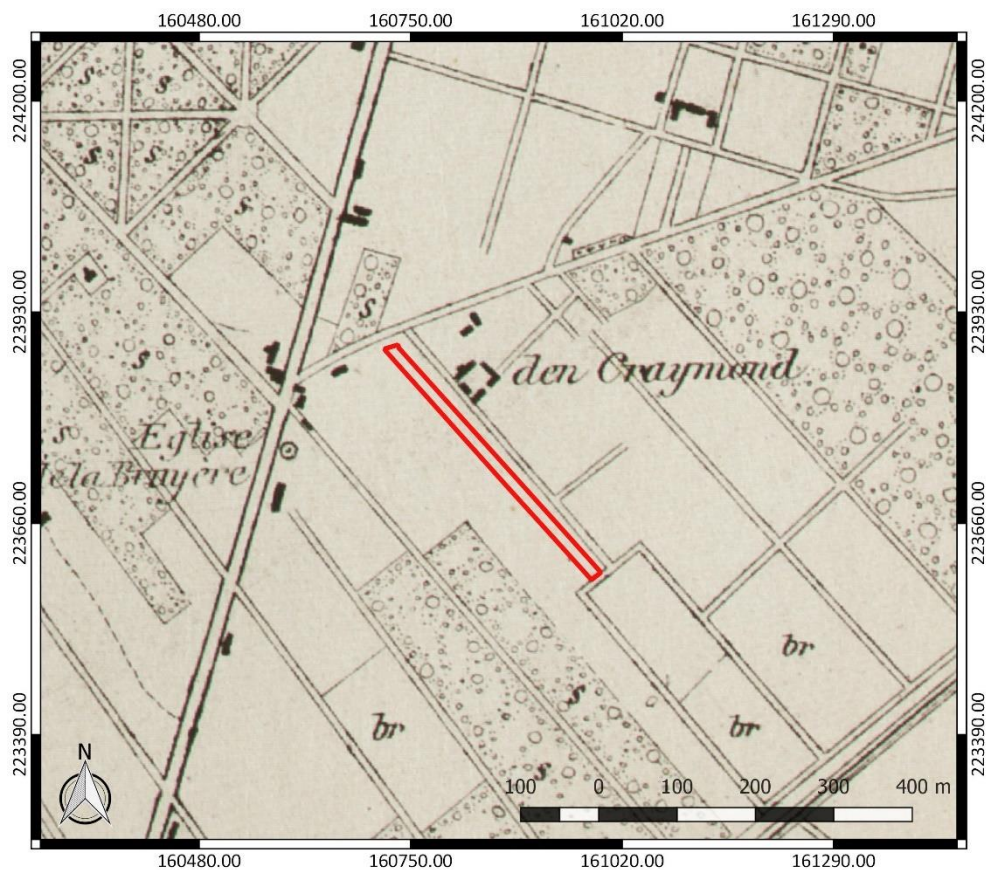
⁸ Brasschaat, <https://id.erfgoed.net/themas/13722>

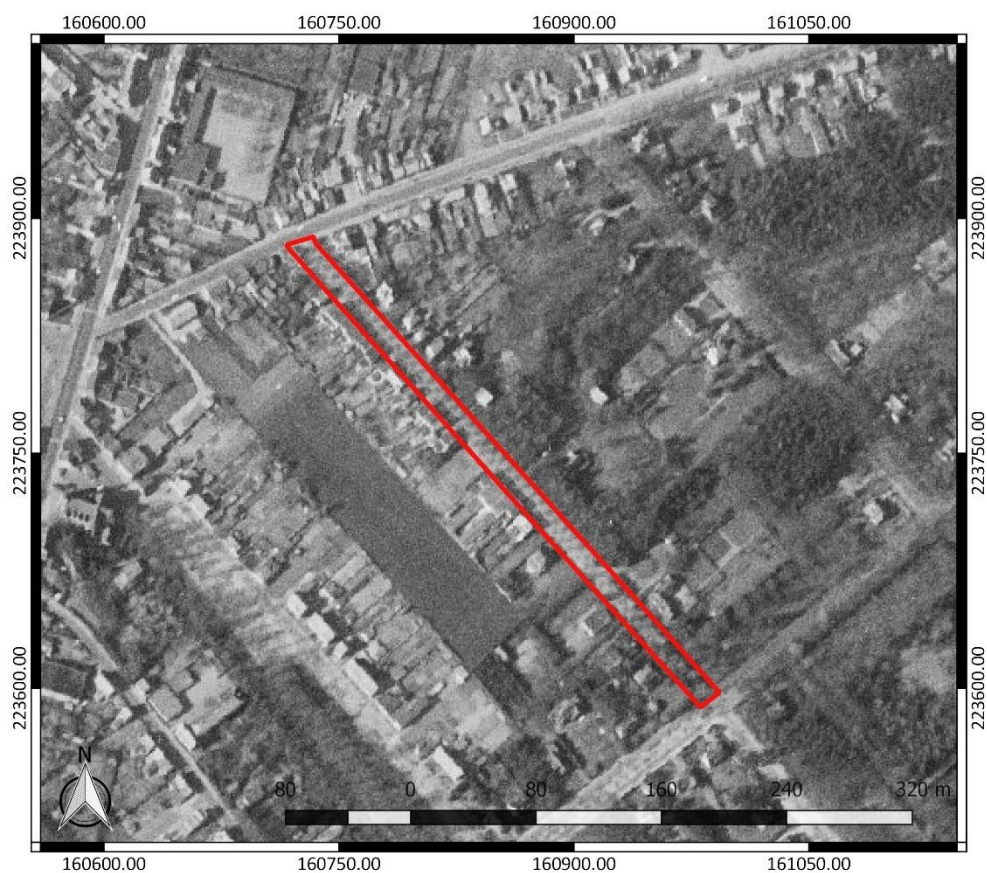
Figuur 17: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) komt het verloop van de huidige Berrélei overeen met de toenmalige perceelsgrenzen (Figuur 17). Er is echter nog geen weg aangelegd op dat moment. Grenzend aan het onderzoeksgebied bevindt zich de vierkantshoeve Den Craeymond. Deze hoeve bestaat vandaag niet meer. Voor het overige lijkt er nog steeds weinig bebouwing aanwezig te zijn in de omgeving. De Vandermaelenkaart (1846-1854) toont een toename in de bebouwing van de omgeving. De mate van bebouwing is op het eerste zicht hetzelfde gebleven. Het tracé van de Berrélei wordt hier voor het eerst weergegeven. De weg moet dus ongeveer rond het midden van de 19de eeuw aangelegd zijn. De contour van het onderzoeksgebied wijkt hier iets af van de straatgrenzen. Mogelijk is de kaart iets anders georeferereerd.

Pas op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 19) is er daadwerkelijk bebouwing aanwezig langs de Berrélei en in de rest van het landschap. We zien nog steeds enkele groene percelen, maar toch is een groot deel van de bebouwing verwijderd. De straat is op dat moment al omzoomd met bomen. De vierkantshoeve werd gesloopt, in elk geval voor 1939. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 20) toont weinig veranderingen rondom het terrein. Dit deel van Brasschaat heeft nu pas echt een verstedelijking ondergaan. Het beeld stemt overeen met de huidige situatie (Figuur 7).

Figuur 18: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 21). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

In de nabije omgeving werden enkele vondsten van lithisch materiaal uit de steentijd vastgesteld. Ten oosten van het onderzoeksgebied (CAI ID 105101) werd vondsmateriaal uit het mesolithicum gevonden.⁹ Ten noordoosten van het terrein (CAI ID 165026) werden eveneens mesolithische vondsten aan een vennetje achter de kazerne aangetroffen. In de buurt werden ook nog epi-paleolithische vondsten gedaan.¹⁰ Hier in de buurt, nabij het militair oefenplein (CAI ID 105099), werd een Tardenoisien-vindplaats geïdentificeerd. Opnieuw ging het om lithisch materiaal, te dateren in het vroeg-mesolithicum.¹¹

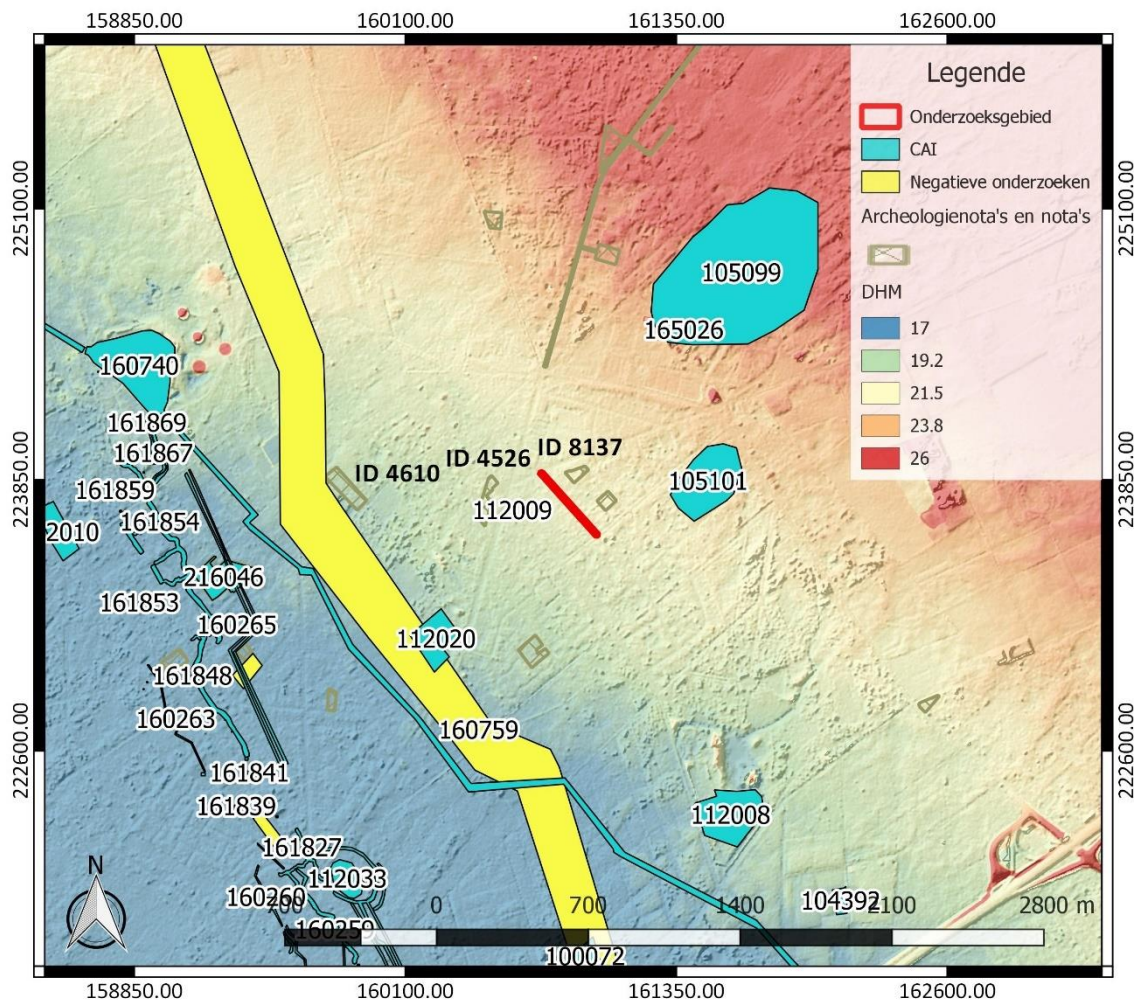
De volgende vondst chronologisch gezien betreft het Bellenhof in Brasschaat (CAI ID 112020). Het kasteel Beelenhof met luthof werd opgetrokken in de 18de eeuw. Voorheen was dit gebied een uitgestrekte vlakte, de "Brasschaatse heide". Baron de Beelen legde de grondslag voor het huidige

⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105101, Maria-ter-Heide (geraadpleegd op 20 mei 2019)

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165026, Achter de kazerne (geraadpleegd op 20 mei 2019)

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105099, Oefenplein (geraadpleegd op 20 mei 2019)

gehucht Maria-ter-Heide door het verkavelen van de heidegronden en door het verder rechte trekken en bestraten van de Bredabaan. Het kasteel met groot omringend park werd gebouwd ca. 1770-71 naar klassiek Frans model.¹² In 1821 werd het hof van plaisantie uitgebreid met de 'Hemelhoeve' en de 'Vagevuurhoeve'. In 1940 werd het kasteel geplunderd en afgebrand door Duitse troepen. Daaropvolgend werd het heropgebouwd en uitgebreid met zijvleugels en een schuilkelder.¹³

Figuur 21: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Nog zuidelijker op de kaart is een tweede 18de-eeuws kasteel aangeduid (CAI ID 112008). Het Hof ter Mick is gelegen in een bebost en omwald domein. Het werd gebouwd in 1785. Het park werd pas in 1830 voor het grootste deel aangelegd. Na een brand van 1871 werd het heropgebouwd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het kasteel vernield. In 1931 kwam er een landhuis ter vervanging.¹⁴ Net ten westen van het terrein is de parochiekerk O.L.V. Onbevlekt Ontvangen gesitueerd (CAI ID 112009). Het kerkgebouw zelf dateert uit 1852, maar zou ontstaan zijn uit de privékapel van de

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Kasteel Bellenhof

[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/12787> (Geraadpleegd op 20-05-2019)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112020, Bellenhof (geraadpleegd op 20 mei 2019)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112008, Hof ter Mick (geraadpleegd op 20 mei 2019)

familie de Beelen, eigenaar van het eerder vermelde Bellenhof, die ca. 1770 werd ingericht.¹⁵ In 1785 kwam er een publieke kapel, die later verheven werd tot parochiekerk.¹⁶

Twee relictten die min of meer de grens vormen met het lager gelegen gebied ten zuidoosten van het onderzoeksgebied zijn beide gerelateerd aan het militair karakter van Brasschaat. De polygoon op de CAI-kaart die van oost naar zuid loopt, verwijst naar de Antitankgracht. De Antitankgracht vormt iets meer dan een kwartcirkel rond de stad Antwerpen en doorkruist de gemeenten Stabroek, Kapellen, Brasschaat, Schoten, Brecht, Schilde en Ranst, waar de gracht aansluit op het Albertkanaal. De gracht werd aangelegd in de 20ste eeuw als verdedigingslinie met de bedoeling vijandelijke tanks en ander rollend materieel te stoppen vooraleer ze Antwerpen konden bereiken.¹⁷ Langsheen dit traject ligt het Fort van Brasschaat, ten noordwesten van het onderzoeksgebied (CAI ID 160740). Dit fort maakte deel uit van de hoofdweerstandstelling ter verdediging van Antwerpen en werd gebouwd tussen 1909 en 1912. Qua typologie is het een fort van de tweede orde met aangehechte reverscaponnières.¹⁸

Ter hoogte van de Hengsbergelei (ID 8137), juist ten oosten van het onderzoeksgebied, werd het archeologisch potentieel van het terrein onderzocht via een landschappelijk bodemonderzoek, een archeologisch booronderzoek en een proefsleuvenonderzoek. Tijdens het landschappelijk bodemonderzoek bleek de bodem gaaf bewaard gebleven in het noorden en verstoord in het zuiden van het terrein. De vaststellingen uit het verkennend archeologisch booronderzoek komen slechts gedeeltelijk overeen met de gegevens van het landschappelijk bodemonderzoek. Hoewel in deze zone een enigszins goed bewaarde podsol bodem werd vermoed, zorgde de ingebruikname van het terrein ervoor dat een hetzij een gaaf, minder gaaf, niet gaaf bewaard of volledig verstoord bodemprofiel werd aangesneden. Ook in deze zone vonden dus, vermoedelijk na de vrij recente ingebruikname van het terrein, afgravingen en vergravingen plaats in het kader van de bouw van het woonhuis en de bijgebouwen of tuinaanleg. Het verkennend archeologisch booronderzoek bracht geen lithische artefacten aan het licht. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden geen sporen aangetroffen. Aangezien er geen waardevolle archeologische vindplaats is aangetroffen in het onderzoeksgebied, heeft het onderzoeksgebied een lage archeologische waarde. Er wordt binnen het projectgebied dan ook geen archeologisch erfgoed verwacht.¹⁹

In de Officierenwijk in Brasschaat (ID 4526), ten oosten van het onderzoeksgebied, werd ook een landschappelijk booronderzoek ondernomen. Over het algemeen werd een podzolbodem aangetroffen. Op een diepte van ca. 110 cm werd een Usseloachtige horizont aangetroffen. Dergelijke bodem bevat bovenaan over het algemeen organisch materiaal en/of houtskool, wat hier echter niet het geval was. Enige voorzichtigheid met betrekking tot de interpretatie is dus geboden. Het is echter mogelijk dat vindplaatsen van jager-verzamelaars op twee niveaus aangetroffen kunnen worden: enerzijds in de top van de podzolbodem en anderzijds in de top van de Usselo-bodem. Gave sporen vanaf het neolithicum (t.e.m. nieuwe tijd) worden verwacht net onder de geroerde ploeglaag. Door de ontwikkeling van de podzolbodem kan het evenwel zijn dat sporen door bodemvorming vervaagd zijn en pas duidelijk te herkennen zijn op de overgang van de podzolbodem naar de C-horizont.²⁰

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112009, Parochiekerk O.L.V. Onbevlekt Ontvangen (geraadpleegd op 20 mei 2019)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/12789> (Geraadpleegd op 20-05-2019)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160759, Antitankgracht (geraadpleegd op 20 mei 2019)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160740, Fort van Brasschaat (geraadpleegd op 20 mei 2019)

¹⁹ Van de Staey *et al.* 2018, 47-48

²⁰ Baeyens 2017, 42-43

De laatste relevante locatie die wordt beschreven in een archeologienota, situeert zich aan de Ploegsebaan (ID 4610). Hier werden opnieuw boringen uitgevoerd. Uit het landschappelijk booronderzoek bleek dat de bewaring van de natuurlijke aardkundige eenheden matig tot goed te noemen is. Over het algemeen is sprake van een A-C bodemopbouw. Aan de straatzijde werden echter nog de restanten van een podzol vastgesteld, met de aanwezigheid van een B-horizont. Er werden geen aanwijzingen voor grote verstoorde zones gevonden. Gezien de resultaten van het onderzoek kunnen we besluiten dat op het terrein nog sporen aanwezig kunnen zijn. De kans op een steentijd artefactensite die in situ bewaard gebleven is op het terrein is echter klein.²¹

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit de verzamelde gegevens in het kader van het uitgevoerde bureauonderzoek kunnen we besluiten dat het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied slechts laag is. Het onderzoeksgebied omvat weginfrastructuur. Historische kaarten tonen dat het onderzoeksgebied in de 18de eeuw in gebruik was als heide. De eerste maal dat we de weg aangegeven zien, is op een historische kaart uit het midden van de 19de eeuw.

Gekende archeologische waarden in de omgeving tonen voor de omgeving van het onderzoeksgebied vooral potentieel aan voor steentijd artefactensites en voor resten van bewoning en resten met een militair karakter vanaf de 18de eeuw. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein zoals we dat konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn geen relevante archeologische resten binnen het onderzoeksgebied te verwachten die dateren vanaf de 18de eeuw. Door de aanleg van weginfrastructuur binnen het onderzoeksgebied is ook de kans klein dat binnen het onderzoeksgebied nog een goed bewaarde steentijd artefactensite aanwezig is.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de heraanleg van de aanwezige weginfrastructuur en bijhorende omgevingsaanleg. De verstoringsdieptes van de aan te leggen wegenis en parkeerstroken bedraagt ca. 27,5 à 30 cm. Ook de riolering zal vernieuwd worden. Dit zal de grootste verstoring van het bodemarchief veroorzaken. De riolering wordt voorzien op een diepte van ca. 1,47 m tot 81 cm voor de RWA-riool en op ca. 2,29 tot 1,32 m diepte voor de DWA-riool.

²¹ Claessens *et al.* 2017, 29

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied dateren uit de steentijd of vanaf de 18de eeuw. In de 18de eeuw werd het terrein nog ingenomen door heide. Vanaf het midden van de 19de eeuw is de huidige weg aangegeven op historische kaarten. De aanleg van weginfrastructuur binnen het onderzoeksgebied maakt de kans klein dat een goed bewaarde steentijd artefactensite bewaard gebleven is. Bijgevolg komen we tot het besluit dat het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied laag is. In het kader van de geplande werken worden daarom geen bijkomende archeologische maatregelen nodig geacht.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied dateren uit de steentijd of vanaf de 18de eeuw. In de 18de eeuw werd het terrein nog ingenomen door heide. Vanaf het midden van de 19de eeuw is de huidige weg aangegeven op historische kaarten. De aanleg van weginfrastructuur binnen het onderzoeksgebied maakt de kans klein dat een goed bewaarde steentijd artefactensite bewaard gebleven is. Bijgevolg komen we tot het besluit dat het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied laag is. In het kader van de geplande werken worden daarom geen bijkomende archeologische maatregelen nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Baeyens, N., 2017: Officierenvijk – Brasschaat. Archeologienota Archeologisch Vooronderzoek, (*RAAP België - Rapport 118*), Nazareth.

Bogemans, F., 1997: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 1-7 Essen-Kapellen*, Brussel.

Claessens, L./R. Ferket/B. Cleda/L. Coremans, 2017: Archeologienota Brasschaat – Ploegsebaan, (*Rapporten All-Archeo bvba 531*), Temse.

De Coninck, F., 1958: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Kapellen 15 E*, Brussel.

Van de Staey, I./W. Vanaenrode/P. Driesen, 2018: Nota Brasschaat, Hensbergelei - Verkaveling in 2 loten. Deel 1: Verslag van de resultaten, (*ARON-RAPPORT 630*), Tongeren.

4.2 Websites

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

